

NÁVRH NA VYHLÁŠENÍ NÁRODNÍCH PROGRAMŮ V RÁMCI STRATEGIE ÚČINNĚJŠÍ STÁTNÍ PODPORY KULTURY

Adolf Knoll, Národní knihovna ČR v Praze

Vzhledem k usnesení vlády České republiky ze dne 28. dubna 1999 č. 401 ke Strategii účinnější státní podpory kultury (dále jen „kulturní politika“) navrhuje Národní knihovna ČR postupovat cestou vyhlásování dílčích národních programů pro jednotlivé oblasti. Tyto programy by mělo vyhlásit Ministerstvo kultury ČR.

Navrhované národní programy mají návaznost na světově srovnatelné příp. jedinečné výsledky v oblasti výzkumu a vývoje nových technologií, využitelných jak v oblasti knihoven, tak i v oblasti péče o kulturní dědictví. Do vývoje těchto technologií bylo investováno již několik desítek milionů Kč a bylo pořízeno rozsáhlé množství užitečných dat. V této fázi jde o tyto programy:

1. **RETROKON** – národní program retrospektivní konverze – tento program je součástí praktické realizace čl. 61 kulturní politiky o *kooperaci knihoven a především čl. 63 o podpoře automatizace knihovnických systémů a propojení do globálních informačních struktur*, neboť retrospektivní konverze katalogů je citována v důvodové zprávě jako nástroj propojování knihoven do globálních informačních struktur. Požadavek na minimální finanční zajištění v roce 2000: 5 mil. Kč.

2. **MEMORIAE MUNDI SERIES BOHEMICA** – národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů – je přímo citován v důvodové zprávě kulturní politiky v článku 46 (*Zajistit trvalé uchování a veřejnou dostupnost nejcennějších památek a předmětů kulturní hodnoty z oboru knižní kultury*) s tím, že jej Ministerstvo kultury bude podporovat a že jeho metodologickým, koordinačním i prováděcím pracovištěm bude Národní knihovna ČR. Požadavek na minimální finanční zajištění v roce 2000: 3,3 mil. Kč.

3. **KRAMERIUS** – národní program ochranného reformátování knižních dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru – tento program je faktickou realizací podstatné části problematiky uvedené v čl. 57 kulturní politiky. Požadavek na minimální finanční zajištění v roce 2000: 3 mil. Kč.

V příloze uvádíme nárysy tří národních programů u vědomí toho, že požadavky plnění kulturní politiky si vyžadají pravděpodobně vyhlášení i dalších programů. Stručné charakteristiky programy obsahují i podmínky účasti a odhad a kalkulaci potřebných finančních prostředků.

Programy zahrnují oblasti knihoven, archivů a muzeí, neboť jde o trojici

institucí, jejichž spolupráce a informační propojení jsou nejnovějším trendem podporovaným Evropskou komisí. Jsme si vědomi toho, že resort Ministerstva kultury ČR bude schopen podpořit pouze částečně knihovny a muzea, nicméně je vhodné, aby předkládané programy byly výzvou i ostatním resortům, institucím i jednotlivcům. Otevírá se tak velká šance pro ČR hrát velmi důležitou roli v dnešním digitálním světě v oblasti zpřístupnění a ochrany kulturního dědictví.

Věříme, že formou těchto programů bude daleko snadnější dodržet doporučené komunikační a další standardy, které jsou zárukou celosvětového využití produkovaných dat. Navrhované programy také vyjadřují tu skutečnost, že je třeba se výrazně posunout od zajišťování propojení knihoven k tvorbě dat, bez nichž není možné se celosvětového sdílení informací efektivně zúčastnit. Jestliže program RETROKON pokračuje v produkci dat pro národní informační systém, pak ostatní dva programy jsou již o zpřístupňování celých dokumentů prostřednictvím digitálních technologií s důrazem na ochranu vzácných fondů. Komplexním zvládnutím rozhodujících aspektů těchto technologií se řadíme k absolutní světové špičce v dané oblasti. Zabezpečení konverze těchto programů bude praktickým krokem realizace kulturní politiky, neboť jde o reálné využití vybudovaných kapacit a využití výsledků státem financovaného výzkumu a vývoje.

RETROKON **národní program retrospektivní konverze**

RETROKON je program zpřístupnění katalogů (a jejich prostřednictvím i fondů) českých knihoven na internetu. RETROKON je zároveň název originální technologie pro převod katalogů do digitální podoby (retrospektivní konverzi), kterou společně vyvinuly a odzkoušely Národní knihovna České republiky a česká firma Comdat, s.r.o. Technologie je mezinárodně uznávána a našla uplatnění v řadě českých i zahraničních knihoven. Modulární základ technologie (skenování, OCR, strukturování do formátu UNIMARC) umožňuje postupný a diferencovaný převod jednotlivých katalogů, komplexní informační systém zajistí sledování, efektivní řízení a koordinaci postupu retrospektivní konverze katalogů v celonárodním měřítku včetně poskytování aktuálních informací o dokončených, probíhajících i plánovaných projektech v této oblasti.

Cíle národního programu retrospektivní konverze:

- zmapování katalogů českých knihoven určených k retrospektivní konverzi, podchycení, zveřejnění a průběžné sledování údajů o těchto katalozích
- stanovení a zveřejnění priorit retrospektivní konverze v rámci národního programu a koordinované přidělování finančních prostředků z různých zdrojů v souladu s pořadím priorit
- získání finančních prostředků pro retrospektivní konverzi katalogů českých

knihoven z domácích i zahraničních zdrojů a zajištění jejich racionálního a efektivního využití

Podmínky účasti v programu

1. Existence fondů zásadního významu pro meziknihovní výpůjční službu a/nebo uchování a zpřístupnění národního kulturního dědictví.
2. Vysoká úroveň katalogizace v minulosti i přítomnosti zajišťující kvalitní výsledek retrospektivní konverze odpovídající doporučením Záznam pro souborný katalog UNIMARC.
3. Ochota poskytnout výsledek retrospektivní konverze zdarma do CASLIN – souborný katalog ČR.

Ministerstvo kultury ČR tímto vyzývá ostatní resorty a subjekty k účasti na tomto programu a k jeho financování. Program je významnou součástí programu univerzální bibliografické kontroly (UBC) a všeobecné dostupnosti publikací (UAP) IFLA a je v souladu s trendy 4. rámcového programu Evropské komise, který podporoval práce na vývoji nástrojů pro výstavbu informačních systémů knihoven vč. retrospektivní konverze.

Pro účely programu je třeba v r. 2000 uvolnit nejméně 5 milionů (optimálně 10 milionů) Kč, což zajistí zmapování katalogů českých knihoven a zahájení rychlejšího postupu retrospektivní konverze katalogů jednotlivých knihoven v souladu se stanovenými prioritami.

MEMORIAE MUNDI SERIES BOHEMICA **národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů** **z fondů českých knihoven, archivů a muzeí**

Memoriae Mundi Series Bohemica je program digitálního zpřístupnění kulturního dědictví obsaženého v dokumentech dochovaných na teritoriu České republiky. Od svého založení Národní knihovnou ČR ve spolupráci s firmou Albertina icome Praha s.r.o. v r. 1995 se hlásí k programu UNESCO Paměť světa, pro který bylo zpracováno několik pilotních projektů, mj. první CD-ROM celého programu a první publikovaný digitalizovaný rukopis.

Český datový formát DOBM vyvinutý pro Memoriae Mundi Series Bohemica byl přijat jako mezinárodní standard UNESCO pro publikace vycházející v programu Paměť světa. Program je známý v celém světě a staví na zkušenostech obou zakladatelů s digitalizací, již se společně věnují od r. 1992.

V současné době je v digitální podobě zpracovaných na 250 rukopisů a dalších produktů, které odrážejí vzácné fondy nejen Národní knihovny ČR, ale i dalších vybraných knihoven a archivů. Tento program, který si již vydobyl značný respekt doma, ale zejména v zahraničí, je tímto vyhlašován jako národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů z fondů českých institucí. Instituce i jednotlivci spravující významné české a světové kulturní dědictví jakékoli provenience se mohou do programu přihlásit a získat tak finanční podporu.

V rámci této finanční podpory bude využito k digitalizaci zařízení Národní knihovny ČR, která disponuje velkou kapacitou a kvalitním know-how (v případě využití jiných prostředků není využito zařízení NK podmínkou). V případě digitalizace za prostředky poskytnuté státem účtuje Národní knihovna ČR pouze částky, vzniklé zajišťováním služeb třetími stranami.

Podmínky účasti v programu:

1. Účastník se zavazuje respektovat doporučení UNESCO pro digitalizaci vzácných dokumentů, což v praxi znamená dodržení metadatového formátu DOBM pro strukturaci vznikajících komplexních digitálních dokumentů a přihlídnutí k doporučeným grafickým formátům. Příslušné informace, standardy a doporučení jsou k dispozici na URL <http://digit.nkp.cz/rare99/enter.htm> a na odtud odkázaných webovských adresách v Praze a v Paříži.
2. Účastník souhlasí s archivací vznikajících digitálních kopií v digitálním archivu Národní knihovny ČR a souhlasí se zařazením záznamu o digitalizovaném dokumentu do databáze digitalizovaných dokumentů, přístupné po Internetu.
3. Účastník se zavazuje používat digitální kopie pro zvýšení dostupnosti vzácných digitalizovaných originálů a souhlasí s jejich použitím v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR pro badatelské účely.

Ministerstvo kultury ČR tímto vyzývá ostatní resorty a subjekty k účasti na tomto programu a k jeho financování. Program je významnou součástí Paměti světa UNESCO a je v souladu s trendy 5. rámcového programu Evropské komise (multimédia a informační sbližování knihoven, archivů a muzeí).

Pro účely programu je třeba v r. 2000 uvolnit nejméně 3,2 milionů Kč (max. ca.6,5 milionů), což zajistí minimálně provoz jedné směny (resp. dvou až tří směn) na zařízeních NK v případě, že účastník použije služeb NK.

K R A M E R I U S

národní program ochranného reformátování knižních dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru z fondů knihoven, muzeí a archivů

Knižní dokumenty tištěné na kyselý dřevitý papír dnes představují nejvážnější problém v oblasti konzervace knižních sbírek. Nejvíce jsou postíženy především novinové sbírky, které navíc patří mezi nejčastěji využívané dokumenty v knihovnách.

Národní program Kramerius je proto zaměřen na záchranu periodických fondů a dalších dokumentů ohrožených degradací novodobého papíru a na jejich zpřístupňování v mikrografickém nebo digitálním formátu. Program využívá technologii ochranného mikrofilmování, která byla v rámci projektu

Kramerius I optimalizována ve čtyřech knihovnách v ČR (Národní knihovně ČR, Moravské zemské knihovně, SVK v Olomouci a SVK v Plzni). Tyto knihovny jsou schopny, v rámci vyhlášeného programu, zhotovovat mikrofilmy i pro další instituce. Dále program využívá hybridní technologii reformátování, založenou na mikrofilmování dokumentu a následné digitalizaci mikrofilmu. Pracoviště digitalizace mikrofilmů a mikrofišů bylo v rámci projektu Digitalizace mikromédií vybudováno v Národní knihovně ČR a je připraveno digitalizovat mikrofilmy i pro jiné kulturní instituce. Hybridní technologie je optimální metodou uchování a zpřístupnění dokumentů ohrožených degradací.

Zájemci o finanční podporu se mohou ucházet ve třech okruzích:
Kramerius I – významné ústřední a regionální deníky
Kramerius II – odborná a speciální periodika
Kramerius III – regionální periodika a významné regionální knižní sbírky.

Podmínky účasti v programu:

1. Pokud se mikrofilmování nebude provádět na některém z výše uvedených mikrografických pracovišť, zavazuje se žadatel o finanční podporu dodržet při výrobě mikrofilmů normy ISO 446:1991, ISO 543:1990, ISO 3334:1989, ISO 4331:1986, ISO 4332:1986, ISO 5466:1986, ISO 6199:1992, ISO 6200:1990, ISO 8601:1988, ISO 9878:1990, ISO 10550:1992, ISO 4087:1991, zejména doporučení týkající se formálního vybavení mikrofilmu a kvalitativních parametrů.

2. V případě digitalizace mikrofilmů mimo NK ČR je nutné dodržet doporučení UNESCO pro digitalizaci vzácných dokumentů ve specifikaci pro periodika a monografie, týkající se metadatového formátu DOBM pro strukturaci vytvářených komplexních digitálních dokumentů.

3. Dále se žadatel zavazuje, že bude při realizaci projektu dodržovat následující zásady:

- koordinovat svoji práci s činností ostatních pracovišť,
- spolupracovat na tvorbě společné centrální databáze reformátovaných dokumentů,

- budovat evidenci ohrožených dokumentů a dbát o jejich prioritní převod na náhradní médium

- zpřístupňovat uživatelské kopie reformátovaných dokumentů a zajišťovat služby,

- napomáhat při ochranném reformátování ohrožených titulů např. zápůjčkami dokumentů nebo poskytnutím bibliografických informací,

- dlouhodobě uchovávat archivní kopie reformátovaných dokumentů v souladu s doporučeními normy ISO.

4. Archivní kopie reformátovaných dokumentů vytvořených v rámci tohoto programu se považují za součást národního kulturního dědictví a zůstávají v majetku institucí vlastnících originální dokumenty.

Ministerstvo kultury ČR tímto vyzývá ostatní resorty a subjekty k účasti

na tomto programu a k jeho financování. Program je významnou součástí aktivit zaměřených na uchování ohroženého národního kulturního dědictví příštím generacím a je v souladu s doporučeními mezinárodních institucí IFLA, ECPA a CLIR.

Pro účely financování programu je třeba v r. 2000 uvolnit částku nejméně 3 miliony Kč, což zajistí minimální provoz všech čtyř mikrografických pracovišť.

*

Výše uvedený návrh na vyhlášení národních programů byl předložen na 11. zasedání Ústřední knihovnická rady dne 7.6.1999. Ústřední knihovnická rada se shodla na užitečnosti programů a doporučila ministru kultury jejich realizaci.